

10. Федоров Н. Ф. Музей, его смысл и назначение. Сочинения / Н. Ф. Федоров. – М., 1982. – 711 с.
11. Хадсон К. Влиятельные музеи / К. Хадсон : пер с англ. – Новосибирск : Сибирский хронограф, 2001. – 196 с.
12. Шляхтина Л. М. Основы музейного дела: теория и практика : учеб. пособ. / Л. М. Шляхтина. – М. : Высш. шк., 2005. – 183 с.
13. Юренева Т. Ю. Музееведение / Т. Ю. Юренева. – М. : Академический проект, 2003. – 560 с.

Отримано 30.01.2013

Summary

Snagoschenko Valentina. Evolution of conceptual models of modern museum.

Annotation. In the article, becoming and development of conceptual models of modern museum is examined in a retrospective aspect. Tradition of collection of the articles of culture and nature arose up in the ancient Greek culture in temples and museums. In renaissance age the maiden attempts of realization of general conception of museum are done as a social institute and her presentation as a permanent display, there are the first precedents of the use of museum collections in research practice and educational process. During three centuries the conceptual models of museum changed repeatedly. Reasons and essence of these changes open up in the article, basic progress of modern museum trends are distinguished.

Keywords: *museum, conceptual model of museum, museum pedagogics, museum communication.*

УДК 159.923.5

Тетяна ТАРАСОВА

ПСИХОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ ЯК АКТУАЛЬНИЙ ВИКЛИК СЬОГОДЕННЯ

У статті стверджується, що в сучасних умовах процесу глобалізації істотно зростає значущість психології як науки і як сфери практичної діяльності. У зв'язку з цим виділяється феномен психологічної культури як інтегративної якості особистості. Розглядається сутність когнітивного, емотивного й конативного компонентів психологічної культури, а також життєвий та науковий (загальний і професійний) її рівні.

Ключові слова: *формування особистості, психологічна культура особистості, складові психологічної культури особистості, рівні психологічної культури, психологічна просвіта.*

Постановка проблеми. Наше складне, різноманітне життя постійно ставить перед людиною масу проблем як професійних, так і особистих, що, як правило, вигадливо переплітаються, і людина напружено шукає вихід зі складних та суперечливих життєвих ситуацій.

Зрозуміло, що у вирішенні проблем краще йти не методом спроб і помилок, а усвідомленим, науково обґрунтованим шляхом. Але цей шлях потребує від людини аналізу своєї поведінки та поведінки інших людей, передбачення наслідків своїх вчинків і відносин з іншими людьми, вмінь управляти своєю поведінкою, емоціями і спілкуванням і ще багатьох психологічних знань та вмінь. Інакше кажучи, сучасна людина повинна мати певний рівень психологічної культури. Проте до цих пір недостатньо досліджень, присвячених проблемам сутності та особливостей розвитку психологічної культури особистості а також змісту, формам та методиці її формування засобами психологічної просвіти.

Аналіз актуальних досліджень. Поняття “психологічна культура” є досить новим в психології, адже воно не увійшло ні в один з вітчизняних психологічних словників, виданих до кінця ХХ століття. У теж час в роботах В. В. Семикіна, С. Л. Братченко, Н. І. Ісаєвої Г. Є. Улунової закладаються основи розглядання проблеми сутності психологічної культури особистості. Провідні методисти в галузі викладання психології у вищій школі Б. Ц. Бадмаєв, І. В. Вачков, В. С. Герасимова, Н. М. Давидюк, О. В. Двіжона, В. М. Карандашев, Н. О. Лизь, В. Я. Лядіс, Н. Ю. Стоюхіна детально і докладно розглядають проблему формування психологічної складової професіограми фахівця групи професій “людина-людина”. А у загальноосвітній школі навчальний предмет “психологія” відсутній (за виключенням 10 класу гуманітарного профілю), у той час як багато педагогів і психологів (А. Д. Андрєєва, О. В. Двіжона, І. М. Нікольська, М. В. Попова, Є. А. Клімов та інші) активно наполягають на необхідності включення його в інваріантну частину навчального плану основної школи з метою формування мінімального базового рівня психологічної освіченості учнів. Одночасно з цим, М. Р. Битянова, І. В. Дубровіна, Т. В. Дуткевич, Р. В. Овчарова, В. Г. Панок, Т. М. Титаренко, Н. В. Чепелева, Ю. О. Приходько, В. О. Фокін, І. О. Шмелева та інші дослідники, що працюють в галузі практичної психології, особливо підкреслюють актуальність такого напряму діяльності психологічних служб як психологічна просвіта. Відомий ряд конкретних методичних розробок в області психологічної просвіти учнів різного віку і дорослих, це, наприклад, роботи Л. В. Турищевої, О. В. Хухлаєвої, Л. О. Каніщевої, Т. А. Аржакаєвої, Н. П. Баранової, О. П. Главник, Є. О. Караваєвої, С. В. Ковальова, Н. П. Локалової, Т. Н. Образцової та інших. Однак, на сьогоднішній день всі ці і теоретичні дослідження і практичні методичні напрацювання являють собою досить строкату картину, що складається з розрізнених фрагментів. Аналіз робіт зазначених авторів, по-перше,

переконливо підтверджує актуальність дослідження сутності психологічної культури особистості і, по-друге, висуває проблему ґрунтовної розробки питань теорії та практики психологічної просвіти. У результаті повинна бути створена теоретично обґрунтована, цілісна, логічно структурована, багаторівнева система психологічної просвіти різних категорій людей, що спрямована на формування психологічної культури особистості.

Виходячи з цього, дана стаття, **метою** якої є аналіз феномену психологічної культури як складної інтегративної властивості особистості та визначення основних завдань психологічної просвіти по її формуванню, є одним із кроків на шляху розв'язання означених наукових проблем.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку людства активно відбуваються процеси глобалізації як всесвітньої економічної, політичної, соціальної і культурної інтеграції та уніфікації. Зокрема, у соціальній сфері глобалізація полягає в створенні суспільства, заснованого на повазі прав і фундаментальних свобод людини, на принципі соціальної справедливості. Як і будь-яке складне явище, глобалізація має не тільки позитивні, а й негативні аспекти, що виявляються у так званих глобальних проблемах людства. З одного боку глобалізація в соціальній сфері стимулює величезні зрушення у свідомості людей, поширення демократичних принципів прав і свобод, піднесення ідей гуманізму та людяності. Але з іншого боку тут з'являються досить пекучі глобальні проблеми, що мають глибинну особистісну, психологічну природу. Це проблеми падіння загального рівня культури населення, поширення культури насильства й порнографії, незатребуваності високих зразків мистецтва, відсутність гармонії у відносинах між поколіннями, проблеми міжетнічного протистояння, релігійної нетерпимості, охорони здоров'я, організованої злочинності демографічні проблеми з їх численними складовими і багато інших.

У цьому зв'язку О. І. Юр'єв [11] виокремлює таке актуальне поняття як психологічний тиск глобалізованого соціального середовища на людину. Наслідками такого тиску автор вважає значні зміни психіки людини, на всіх її рівнях: потреб, мотивів, станів, самоідентифікації, методів взаємодії між людьми, системи значущих цінностей, життєвого сенсу, цілевстановлення і зрештою загальної цінності людської особистості. Б. В. Марков в контексті глобалізації розглядає таку важливу складову сучасного життя, як спілкування в Інтернет-просторі, і показує, що, крім економічних наслідків взаємодії в мережі, існує й серйозна небезпека психологічної маніпуляції людьми (нові політичні технології,

реклама медичних препаратів та послуг, різного роду довідники, які містять інформацію про приватне життя і т. п.) [5].

Подолання багатьох негативних наслідків глобалізації в соціальній сфері значною мірою пов'язане з озброєнням людей досить глибокими, різноплановими і, головне, дієвими психологічними знаннями, тобто залежить від формування в людей достатнього рівня психологічної культури.

Поняття “психологічна культура” є порівняно новим у психологічній науці, але таким, що активно входить до сучасної наукової літератури і привертає значну увагу дослідників та практичних психологів. Безперечно, по суті це поняття є психологічним, проте воно утворюється на перетинанні психології з різними науковими галузями: філософією, культурологією, соціологією, етикою. Близькими до поняття “психологічна культура” є поняття “психологічна грамотність”, “психологічна компетентність”, “психологічне здоров'я” [2; 6; 7]. Чітке розрізнення цих понять на сьогодні відсутнє, але ми вважаємо, що саме поняття “психологічна культура” є більш змістовним, тому що воно безпосередньо пов'язане з такою важливою категорією, як культура.

Існує величезна кількість визначення поняття “культура”, які можна узагальнити у такій дефініції, що культура – це певний спосіб організації людської діяльності, представлений системою матеріальних і духовних цінностей і соціокультурних норм, а також сам процес самореалізації й розкриття творчого потенціалу особистості та суспільства в різних сферах життя. На підставі узагальнення різних теоретичних підходів до поняття “культура”, можна виокремити певні функції культури стосовно особистості: історичної спадкоємності, семіотичну, гносеологічну, гуманістичну, виховну, нормативну, адаптаційну, комунікативну. Ці функції свідчать, що культура як соціально-історичне явище має потужний потенціал формування особистості людини. Унаслідок реалізації цього потенціалу виникає суб'єктивне відображення культурного надбання суспільства людиною, яке більшість дослідників пов'язує з поняттям “культура особистості”. Узагалі, культуру особистості можна визначати як складну інтегративну характеристику особистості, яка є суб'єктивним відображенням культурних надбань суспільства. Психологічна культура є, з одного боку, одним із конкретних проявів культури особистості, а з іншого – запорукою високого рівня інших видів культури особистості [10]. Психологічна культура особистості є однією з необхідних умов адаптації людини до суспільної творчої діяльності та продуктивного саморозвитку. Відсутність психологічної культури призводить до виникнення стресів, хворобливих

станів, криз і навіть катастроф у життєдіяльності як окремих людей, так і суспільства в цілому. Особливого значення психологічна культура набуває в умовах посилення міжетнічної, міжнаціональної і міжнародної напруженості, зростанню ворожості, загрози тероризму, тощо.

У найбільш загальному вигляді можна стверджувати, що психологічна культура особистості є одним з результатів загального процесу соціалізації дитини, активного присвоєння (засвоєння) і відтворення нею соціально-історичного досвіду (О. М. Леонт'єв). Як відомо, соціалізація відбувається внаслідок дії найрізноманітніших факторів, серед яких можна умовно виділити дві групи – стихійні і цілеспрямовані. Тому психологічна культура може розглядатися як один із результатів соціалізації особистості, що виникає внаслідок дії як стихійних, так і цілеспрямовано організованих факторів. Відповідно до цього розрізняють і два види психологічної культури – життєву та наукову [9]. Ці види можна розглядати як рівні, які взаємозалежні, але не однозначно і не механічно. У чому полягає їх суть і прояви? Життєва психологічна культура є результатом стихійного, некерованого нагромадження життєвого досвіду. Зрозуміло, що цей досвід часто може бути недостатнім або взагалі негативним. Позитивний досвід у цьому разі, як правило, реалізується на рівні інтуїтивних рішень і вчинків. Відомо, що є багато людей, які не мають не тільки спеціальної психологічної підготовки, але навіть вищої освіти, однак відрізняються щиросердечною рівновагою та гармонійністю, умінням будувати відносини з іншими людьми. Наукова психологічна культура передбачає володіння людиною достатніми психологічними знаннями та вміннями ефективно застосовувати їх для розв'язання різноманітних ситуацій із психологічним змістом. Однак такі проблеми можуть виникати як поза професійною діяльністю, так і в межах професійних обов'язків. Відповідно до цього наукова психологічна культура, у свою чергу, може бути сформована у двох видах – загальна наукова психологічна культура і професійна наукова психологічна культура. Загальна наукова психологічна культура забезпечує швидке й оптимальне розв'язання людиною різноманітних ситуацій із психологічним змістом у сфері непрофесійної діяльності і спілкування: у родині, із друзями, сусідами, працівниками сфери обслуговування і т.п. Професійна наукова психологічна культура становить собою необхідний компонент професіограми фахівців, групи професій “людина-людина” (за Є. О. Клімовим): лікарі, учителі, юристи, працівники торгівлі і т.ін. Цей вид психологічної культури, на наш погляд, є вирішальною умовою якісної роботи представників відповідних професій. Проблема формування психологічної культури

фахівця присвячені чисельні роботи з проблем викладання психології у вищій школі [1; 4].

В. В. Семикин, розглядаючи феномен психологічної культури, вважає за необхідне виділення таких її основних параметрів:

- 1) детермінант: досвіду соціальних взаємозв'язків, процесу соціалізації, виховання і самовиховання, просвіти і самопросвіти;
- 2) двох планів: соціального (об'єктивного) і особистісного (суб'єктивного);
- 3) трьох аспектів: суб'єктного, особистісного, індивідуального;
- 4) трьох вимірів: якісної своєрідності, пов'язаної з культурно-історичними особливостями, етнічною своєрідністю, ментальністю; обсягу (або широти) прояву в різних планах, аспектах, сферах, видах соціальної взаємодії (суб'єкт-суб'єктних, суб'єкт-об'єктних, самосуб'єктних); рівня розвитку, який характеризується ступенем відповідності культурним еталонам соціальної взаємодії людей, прийнятим у даній спільноті.
- 5) функцій: регулятивної, інтегративної, комунікативної, когнітивної, емотивної, конативної, креативної;
- 6) рівнів у генезисі: психологічної грамотності, психологічної компетентності, зрілої психологічної культури;
- 7) структури і компонентного складу психологічної культури як психологічного утворення.

Психологічна культура особистості поєднує в собі як загальне, наприклад загальнолюдські цінності і соціальні норми, як особливе – своєрідність етнічного менталітету і способів соціальної взаємодії, та як одиничне – індивідуально своєрідний стиль відносин, поведінки і діяльності. [8, с. 88].

Отже, на нашу думку, психологічну культуру особистості слід визначати як складну інтегративну властивість особистості, яка забезпечує своєчасне й оптимальне вирішення всіх повсякденних і професійних питань психологічного змісту, що базується на щирій спрямованості на людину і глибокій переконаності в цінності людської особистості й значущості всіх її проявів [9; 10].

Якщо досліджується будь-яке складне, інтегративне явище, обов'язково йдеться про його складові. Це слід зробити і стосовно психологічної культури. Очевидно, що в структурі психологічної культури наявні компоненти різних підструктур особистості. Наприклад, Н. І. Ісаєва залежно від змістовної наповненості розрізняє три компоненти психологічної культури: 1) аутопсихологічну культуру (Я); 2) предметно-психологічну (Інший) і 3) соціально-психологічну культуру (Ставлення) [3].

Виходячи з того, що найважливішим показником наявності психологічної культури є ствердження в діяльності цінності і значущості людської особистості, можна вважати, що структура психологічної культури аналогічна структурі переконання як мотиву поведінки. Відповідно до цього, в структурі психологічної культури слід розрізняти три компоненти: когнітивний, емотивний і конативний. Як і в більшості психологічних структур, виділення цих компонентів є досить умовним, оскільки психологічні феномени, що становлять сутність цих компонентів органічно взаємозалежні та взаємообумовлені. Розглянемо зміст цих компонентів.

1. Когнітивний компонент психологічної культури:

- володіння науковими психологічними знаннями, що відповідають сучасному стану психологічної науки. Цей момент має особливе значення, тому що в наш час фіксується виняткова популярність і масове захоплення різноманітними “навколонуковими” течіями: окультними науками, езотерикою, парапсихологічними явищами, нетрадиційними релігійними віруваннями і т.д. Тут не йдеться про орієнтацію тільки на одну-єдину психологічну теорію, навпаки, сучасна людина має бути обізнана про існування різних напрямів і концепцій у психології. Однак необхідно забезпечити наявність у людини науково обґрунтованого фундаменту знань для розуміння природи психічних явищ (вважаємо за доцільне нагадати тут, що вітчизняна психологія виходить із матеріалістичного розуміння природи психіки);
- уміння ефективно використовувати наявні психологічні знання. Якщо виходити з поняття “рівень засвоєння знань” за В. П. Беспалько, то це повинен бути третій або, бажано, четвертий рівень засвоєння психологічних знань. Нагадаємо, що третій рівень (“знання-уміння”), проявляється у використанні наявних знань для розв’язання відомих, стандартних завдань, а четвертий рівень (“знання-трансформації”) передбачає здатність творчо використовувати наявні знання для розв’язання нових, нестандартних проблем;
- уміння здобувати нову психологічну інформацію. Сюди, по-перше, належить психологічна спостережливість як уміння людини помічати й правильно інтерпретувати прояви особистості інших людей і самого себе. А, по-друге, ця самопросвіта у сфері психологічних знань, що передбачає читання різноманітної психологічної літератури і використання Інтернет-ресурсів.

2. Емотивний компонент психологічної культури:

- глибокі й різноманітні вищі почуття, що виникають при сприйнятті й усвідомленні людської особистості. Такі, зокрема, почуття, які з'являються на “духовному рівні спілкування”, коли особистість іншої людини переживається як неповторний цінний духовний світ, який породжує почуття, подібне до благоговіння. Стосовно власних особистісних якостей у цьому компоненті також наявна палітра різноманітних вищих почуттів, причому далеко не обов'язково позитивних;
- щира повага до людської гідності, до проявів індивідуальності людини. Одночасно з цим критичність та вимогливість до людей, які проявляються в гідній формі, як показник поваги і щирої зацікавленості в удосконалюванні людської особистості. Самоповага та самокритичність;
- глибокий і змістовний інтерес до людей і самого себе. Інтерес як мотив, пов'язаний з пізнавальною потребою, і, відповідно, із проявом різноманітних інтелектуальних почуттів, породжуваних проникненням у духовний світ інших людей і з пізнанням своїх власних особистісних якостей;
- різноманітність і глибина емоційного компонента самопрезентації і самореалізації.

3. Конативний компонент психологічної культури:

- активне ствердження в діяльності і спілкуванні цінності та гідності людської особистості. Недопущення порушень норм моралі і заподіяння збитку цілісності та благополуччю особистості людини;
- уміння продуктивно розв'язувати ситуації із психологічним змістом, як у професійній діяльності, так і в особистісному спілкуванні;
- володіння навичками психологічних дій з адекватного розумінню інших людей і самого себе;
- потреба й уміння підвищувати рівень власної психологічної культури.

Ці елементи і визначають напрями формування психологічної культури особистості. Одним із вирішальних факторів формування такої культури є психологічна просвіта як один з напрямів діяльності у сфері практичної психології.

На наш погляд, психологічну просвіту необхідно розглядати як багатопланове, складне психолого-педагогічне явище, що функціонує на чотирьох взаємозалежних й взаємообумовлених рівнях: широкому соціальному, широкому та вузькому педагогічному і конкретно-професійному. На широкому соціальному рівні психологічна просвіта являє

собою оволодіння особистістю психологічним компонентом соціально-історичного досвіду в результаті дії як стихійних, так і організованих факторів. На широкому педагогічному рівні психологічна просвіта – це спеціально організоване формування психологічної культури особистості – як дітей, так і дорослих. На вузькому педагогічному рівні психологічна просвіта становить собою спеціально-організовану навчально-виховну роботу з формування психологічної культури підростаючого покоління. На конкретно-професійному рівні психологічна просвіта одним із напрямків діяльності практичних психологів, зокрема – працівників психологічної служби в системі освіти [2; 6; 7].

Таким чином, психологічна просвіта становить собою складну інтегративну систему широкого соціального та організованого психолого-педагогічного впливу на особистість, результатом якого стає формування її психологічної культури.

Висновки. Глобалізація в соціальній сфері стимулює величезні позитивні зрушення у свідомості людей та в той же час зумовлює досить пекучі глобальні проблеми, що мають глибинну особистісну, психологічну природу. Вирішення цих проблем значною мірою залежить від формування в людей достатнього рівня психологічної культури. Психологічна культура особистості являє собою складну інтегративну властивість особистості, яка забезпечує своєчасне й оптимальне вирішення всіх повсякденних і професійних питань психологічного змісту, що базується на щирій спрямованості на людину і глибокій переконаності в цінності людської особистості й значущості всіх її проявів. В структурі психологічної культури виокремлюють три компоненти: когнітивний, емотивний і конативний. Розрізняють і два види психологічної культури – життєву та наукову. Психологічна культура особистості є однією з необхідних умов адаптації людини до суспільної творчої діяльності та продуктивного саморозвитку. Шляхом формування психологічної культури особистості є психологічна просвіта, що становить собою складну інтегративну систему широкого соціального та організованого психолого-педагогічного впливу на особистість.

Існує нагальна необхідність подальших психологічних досліджень сутності та проявів психологічної культури особистості й пошуків ефективних педагогічних шляхів формування цієї важливої складової людської особистості.

Література

1. Давидюк Н. М. Методика викладання психології / Н. М. Давидюк. – Чернівці : Технодрук, 2006. – 236 с.
2. Дуткевич Т. В. Практична психологія. Вступ до спеціальності : навч. посіб. / Т. В. Дуткевич, О. В. Савицька. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 256 с.

3. Исаева Н. И. Развитие профессиональной культуры психолога образования [Электронный ресурс] : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.13 / Н. И. Исаева. – Белгород, 2002. – Режим доступа : <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/121990.html>
4. Карандашев В. Н. Методика преподавания психологии / В. Н. Карандашев. – СПб. : Лидер, 2007. – 250 с.
5. Марков Б. В. Человек и глобализация мира [Электронный ресурс] / Б. В. Марков // Отчуждение человека в перспективе глобализации мира: сб. статей. – Вып. I / под ред. Б. В. Маркова, Ю. Н. Солонина, В. В. Парцвания. – СПб. : Петрополис, 2001. – С. 100–122. – Режим доступа : <http://lib.rin.ru/doc/i/51739p1.html>
6. Панок В.Г. Основы практичної психології : підручник / В. Г. Панок, Т. М. Титаренко, Н. В. Чепелєва та ін. – К. : Либідь, 2006. – 536 с.
7. Практическая психология образования / под ред. И. В. Дубровиной. – СПб. : Питер, 2006. – 592 с.
8. Семикин В. В. Психологическая культура в образовании человека [Электронный ресурс] / В. В. Семикин. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2002. – 174 с. – Режим доступа : http://pokrov-forum.ru/science/prav_psycholog/simikin/index.php
9. Тарасова Т. Б. Психологічна культура школярів та шляхи її формування [Електронний ресурс] / Т. Б. Тарасова // Освіта Сумщини – 2010. – № 4. – Режим доступу : <http://soippo.edu.ua/osvita-sumsthyny-no4-2010-st-1>
10. Улунова Г. Є. Психологічна культура майбутнього фахівця: сутність, реалії, перспективи / Г. Є. Улунова // Теорія та методика навчання суспільних дисциплін: науково-педагогічний журнал / заг. ред. О. В. Михайличенко. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. – Вип.1 – С. 59–63.
11. Юрьев А. И. Глобализация как новая форма политической власти, изменяющая человека и миропорядок / А. И. Юрьев [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.spbur.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=32&Itemid=999999

Отримано 30.01.2013

Summary

Tarasova Tetyana. Psychological personality culture as actual nowadays challenge.

The article argues that in the present conditions of globalization greatly increases the importance of psychology as a science and as a field of practice. In this regard, highlighted the psychological phenomenon of culture as an integrative personality. The essence cognitive, emotive and conative components of psychological culture and its ordinary and scientific (general and professional) levels. Argued that psychological culture can occur spontaneously as in the socialization process and purposefully formed in various forms of psychological education. Psychological education is seen as a complex integrative system of broad social and organized psycho-pedagogical influence on personality, the result of which is the formation of its psychological culture.

Keywords: *identity formation, psychological culture of personality, psychological components of cultural identity, the level of psychological culture, psychological education.*